

**T.C. İSTANBUL TİCARET
ÜNİVERSİTESİ**

**DIŞ TİCARET ENSTİTÜSÜ
WORKING PAPER SERIES**

Tartışma Metinleri

WPS NO/ 42/ 2016-06

**OTİZMLİ VE ZİHİNSEL ENGELLİ ÇOCUKLARIN ANNELERİNİN
OTİSTİK BELİRTİLER GÖSTERME EĞİLİMLERİ**

Kadriye ÖZENER*

* kadriyeozener@gmail.com, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Aile Danışmanlığı ve Eğitimi
Tezli Yüksek Lisans Programı Öğrencisi

Otistik ve Zihinsel Engelli Çocukların Annelerinin Otistik Belirtiler Gösterme Eğilimleri

ÖZET

Bu çalışmada otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip annelerin otistik özellikler gösterme eğilimleri araştırılmıştır. Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; örnek olarak zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin sosyal beceri puanları, otizmlı çocuk sahibi annelerin sosyal beceri puanlarından yüksek bulunmuştur. Sonuç olarak Otizmlı çocuğa sahip annelerin eşik altı otistik belirtilerin bazılarında, zihinsel engelli çocuğa sahip annelerinkinden yüksek olduğu bilgisine ulaşılmıştır. Diğer belirtilerde ise, anlamlı derecede fark bulunamamıştır.

Anahtar kelimeler: Otizm, Anne, Zihinsel Engelli

ABSTRACT

The autism tendency of mothers with mentally disabled children was used for comparison. When the obtained results were assessed, it was found that the social skill scores of mothers with mentally disabled children were higher than that of mothers with autistic children. On the other hand, the education level is a factor that should be focused upon. The mothers who had high school education scored higher on the autism spectrum, compared to mothers who had a primary school education level or less. It is interesting that participants who had a university degree had a higher autism spectrum. As a result, it was discovered that some of the subthreshold autistic symptoms on mothers with autistic were higher than that of mothers with mentally disabled children. There is no statistically significant differences for other variables

Keywords: Autism, Mother, Mentally Disabled

Giriş

Temelde bir iletişim sorunu olarak adlandırılan otizm; beyin işlevlerini etkileyen nörolojik bir bozukluktan kaynaklanarak, sosyal gelişim ve iletişim bozuklukları, normal olmayan güçlü ve sınırlı ilgi ve yineleyen davranışların varlığı ve bu özelliklerin çeşitli şekillerde ortaya çıkması ile kendini göstermektedir (Aydın, Saraç, 2014).

Anne babalar otizmlili çocukları ile ilk tanıştıkları stresli hayatlarında bir takım garip davranışlar ve problemler de yaşamaya başlamaktadırlar. Sıklıkla otistik çocukların annelerinde karşımıza çıkan sosyal anlamda kendini soyutlama, iletişim kurmakta güçlük yaşama, dil problemleri, takıntılar, ayrıntıya odaklanma gibi belirtilerin varlığı otistik çocukların tipik belirtilerini hatırlatmaktadır. Bu bakımdan otistik çocukların annelerinin otistik belirti gösterme eğilimlerini incelemek birçok açıdan çok faydalı olacaktır.

Zihinsel gerilik, çeşitli alanlara yayılmış birçok farklı alanda eksiklik ya da yetersizliği belirtmek için kullanılan bir kavramdır. Amerikan Psikoloji Birliği zeka geriliğini “genel zihinsel işlevlerde önemli ölçüde ortalamanın gerisinde ve buna bağlı olarak uyumsal işlevlerde önemli engelleri bulunma durumu” olarak tanımlandırmaktadır. Bununla beraber bu durumun kişide 18 yaşına gelmeden önce ortaya çıkmış olması gerekmektedir. Ayrıca sadece düşük ZB puanı bir kişide zihinsel engelin bulunduğunu ifade etmek için yeterli değildir. Buna ek olarak kişinin bağımsız olarak yaşayabilecek şekilde gündelik yaşam becerilerinden de yoksun olması gerekmektedir (Morris, 2002).

Aile yapısının temel bir fonksiyonu çocukların bakımı ve toplumsal çevreye ilk olarak hazırlık yapmasıdır. Zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmak ailenin yaşantısını büyük ölçüde etkileyen bir durumdur. Böyle bir durumun var olması aileye büyük ölçüde yük getirmektedir. Bu aileler problemlerle baş etmede yalnız kaldıklarını belirttiklerinden dolayı çocukları ve ailelerin kendisi toplumda önemli ölçüde risk grubunu meydana getirmektedir. Bu açıdan bakıldığında ailelerin yaşadıkları sorunların belirlenip uygun olan sağlık kuruluşlarına yönlendirmek de fazlasıyla önemli olmaktadır(Özsoy, Özkahraman, Çallı, 2006).

Çalışmada birinci bölümde çalışmanın önemi, amacı, sayıtlıları ve sınırlılıkları bulunmaktadır. İkinci bölümde literatür taraması yapılmıştır. Bu taramanın içeriğinde otizm spektrum bozukluğu ve zihinsel engellilik belli ayrıntılarla tanımlanmıştır.

Bu bölümde aynı zamanda ailenin otizmlili ve zihinsel engelli çocuğa verdiği tepkiler ve çalışmanın asıl amacı olan otizmlili ve zihinsel engelli çocukların ebeveynlerinin olası otistik niteliklerine de değinilmiştir. Üçüncü bölümde çalışmanın yöntemi ve kullanılan ölçme araçlarından elde edilen sonuçlar yer almaktadır.

1. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU

Otizm spektrum bozuklukları (OSB) çocukluk çağı nörogelişimsel bozuklukları içinde yer alan bir klinik tanı grubudur. Belirtileri erken çocukluk çağında başlamakta olup, sosyal-iletişimsel alanda belirgin yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları ile seyreden bir bozukluktur (Mukaddes, 2014).

Otistikler diğer insanlarla ya da bir beşikte olmaktan başka herhangi bir durumla etkileşim kurma konusunda doğdukları günden itibaren yetersizdirler. Otistik bebekler anne, babaları tarafından “iyi bebekler” olarak değerlendirilirler, çünkü bu bebekler ana babalarından hiçbir talepte bulunmazlar. “Agu”lamazlar ya da dikkat talep etmezler, beslerken annelerine gülümsemezler ve göz teması kurmazlar (Oltmanns, Neale, Davison, 2003).

1.1 Otizmin nedenleri

Otizmin oluş nedeni tam olarak bilinmemekle beraber, bazı araştırmacılar çevreden alınan uyarıların işlendiği beyin bölümlerindeki işlevsel bozukluklar olduğu üzerinde dururken, diğer bir kısım araştırmacılar vücuttaki kimyasal maddelerin salgılanmasındaki düzensizliklerle ilgili durumların sebep olabileceği üzerinde durmuştur (Güneş, 2005).

Otizmi Leo Kanner ilk tanımladığında doğuştan olan yapısal bir bozukluk olduğunun önemi üzerinde durmuştur. Daha sonra ise çocuklarından duygusal olarak soğuk ve uzak olan ebeveynlerin otizm etiyojisindeki rolü de gündeme gelmiştir. Ancak sonraki çalışmalar otizmin nörogelişimsel bir bozukluk olduğunu kabul etmektedir. Genetik faktörlerin varlığı da aile ve ikiz çalışmalarından alınan bulgularla desteklenmiştir (Kadak, 2011).

Genetik çalışmalar yapan araştırmacılar otizm sorununu genetik yapı üzerinden açıklamaya çalışmaktadır. Ancak genel görüş, bu sorunun birçok sebebinin bir araya gelmesi ile meydana geldiği şeklindedir. Psikolojik ortamdaki hiçbir durum otizmin tam olarak nedeni sayılmamakla beraber, genetik çalışmalar son zamanda ağırlık kazanmıştır (Güneş, 2005).

1.2 Otizmlilerin gelişim özellikleri

Otizmlilerde normal gelişim gösteren çocuklardan farklı olarak gelişim aşamalarında birtakım yetersizlikler gözlemlenmektedir. Bu yetersizlikler otizmliler arasında da farklılık göstermektedir. Ancak bu gelişim aşamalarındaki farklılıkları bilmek, otizmliler çocukları anlamak, onlara yardımcı olmak ve uygun eğitim programlarını hazırlamak açısından önem kazanmaktadır (Darıca ve ark. 2000).

1.3 Otizmlilerde aile katılımıyla ailenin verdiği tepkiler

Otizmlilerde çocuğu olan aileler teşhis konulduktan itibaren yoğun bir tempoyla sağlık kuruluşlarının kapısını aşındırırlar. Çocuklarının düzeleceğine dair inanışları mevcuttur. Anne-baba olarak her türlü imkânı seferber ederler. İlk yaşadıkları şok, daha sonra yerini inkârâ bırakır. Sonrasında kabullenme sürecine doğru giderler ancak bu dönemde ebeveynlerin özellikle annelerin depresyona girme ihtimalleri artmaktadır. Eşler birbirlerine eş olmaktan çok artık otizmliler çocuklarının ebeveyni olma rolüne ağırlık verirler. Bu durumda eşler arasında kopmalar, gerginlikler ve ileri safhalara varan tartışmalara da sıklıkla rastlanır. Kabul sürecine geçen ebeveynler artık çocuklarının daha iyi düzeye gelmeleri için bütün imkânları düşünmeye başlamaktadırlar.

Otistik Çocukların ebeveynleri zamanla daha güç bir yaşam koşuluna sahip olmaktadır. Evlilik uyumlarının bozulmasına yol açabilecek olan otizm faktörü ile birlikte yaşamak oldukça stres verici bir durumdur. Mogan (1988) yaptığı literatür taraması sonuçlarına göre, otistik çocukların anne babalarının duygusal anlamda fazlasıyla etkilendiklerini ve çoğunlukla depresyon, kaygı, tükenmişlik duyguları da yaşadıklarını belirtmiştir (Güneş, 2005).

1.4 Otizmlilerde Çocukların ailelerindeki olası otistik belirtiler

Otizmliler çocukların ailelerindeki olası otistik belirtilerle ilgili yapılan incelemede birkaç araştırmaya ulaşılmıştır. Bu araştırmalarda doğrudan otistik belirtilerin ele alındığı bilgilere rastlanılmamıştır. Aslında anne babalara ait birçok farklı alandaki bulgunun var olmasının

yanı sıra özellikle annelerdeki psikolojik problemleri anlatan çalışmaların yoğunluğu dikkati çekmektedir. Otizmlı çocukların annelerindeki olası otistik belirtilerin direk olarak varlığını destekleyen çalışmalardan ziyade bu soruna farklı bakış açılarından bakan yaklaşımlar bulunmaktadır. Yapılan birçok araştırma incelendiğinde genellikle anne babalardaki genetik, geniş otizm fenotiplerinin ne olduğu, kişilik bozuklukları, psikiyatrik problemler, sosyal ve iletişim alanındaki eksiklikler ve duyguları ifade etme güçlüğü olmak üzere çok fazla problemden söz etmek mümkündür. Bu konuların yer aldığı araştırmaları incelemek, otizmlı çocukların ebeveynlerinin ve özellikle annelerinin otistik belirti gösterme eğilimlerinin var olup olmadığına ilişkin bulgu edinmeye destek sağlayacaktır.

2. ZİHİNSEL ENGELLİLİK

Zihinsel engel durumu, doğum öncesi, doğum sırası veya doğum sonrasında çeşitli sebeplerden dolayı genel zihinsel işlevlerde önemli ölçüde gerilik, tutukluluk olarak açıklanabilir. Bu gelişim geriliğinden dolayı adaptasyon, uyum, kendilik değerlerinde problem yaşanmaktadır. Dünya Sağlık Örgütü'nün verilerine göre dünya nüfusunun % 3'ü zihinsel engele sahip olmakla beraber başka bir ifadeyle dünyada 170 milyon kişi zihinsel yetersizlikle başa çıkmaya çalışmaktadır. Zihinsel engelli bireylerde konuşma, hafıza, akıl yürütme, karar verme, odaklanma, kendi değer ve özelliklerinin farkında olma gibi kognitif fonksiyonlarda gözle görülür bozuklukları tespit etmek mümkün olduğu gibi özellikle hafıza ve dikkati toplamadaki sorunlar göze çarpmaktadır. Bu sorunlar bireyin hem özel hem sosyal yaşamını oldukça güçleştirmektedir. Zihinsel gerilik derecesi, Intelligence Quaitent (IQ) testi sonucunda “eğitilebilir” “öğretililebilir” ve “tamamen bakıma muhtaç” dereceleri arasında olmaktadır. Zihinsel engelli çocuğa sahip olmak ailelere çok fazla sorumluluk yüklemektedir. Zihinsel geriliği olan bireylerin birçok alandaki gelişimine destek verecek imkanların sağlanmasında ailenin rolü büyüktür (Öngün, B.2011).

Zekâ geriliğinin sınıflandırılması; hafif derecede zeka geriliği (50-55 ve 70 arası ZB), orta derecede zeka geriliği (35-40 ve 50-55 ZB), ağır derecede zeka geriliği (20-25 ile 30-40 ZB), İleri derecede ağır zeka geriliği (20-25 ZB) şeklindedir. Zekâ geriliğinde beceriler ve bilişsel anlamda görülen yetersizlikler genellikle, uyumsuz becerilerde, iletişim alanında, sosyal beceriler alanında, işlevsel akademik ve kendine bakım becerileri alanında kendini göstermektedir (Davison, Neale, 2004).

2.1 Zihinsel engelli çocukların annelerinin özellikleri

Engelli çocuk annelerinin içinde an çok stres ve birçok türden duygusal problemler yaşayanlar zihinsel engelli çocuk anneleri sayılabilmektedir. Ev içinde zihinsel engelli bir bireyin varlığı aile ortamında ve ailede yaşayanlar üzerinde birçok soruna neden olmaktadır. Zucman (1982) annelerin zihinsel engelli bir çocuğa sahip olmasında, enerjilerini tüketmesi, kendileri için zaman ayırmamalarından doğan stres ve ev içinde sürekli iş yapar halde olmalarından meydana gelen öfke ile birlikte sıkıntılı bir sürecin etkisi altında olduklarını belirtmektedir. Anneler çocuklarının bakımına dair sorumlulukların büyük bir kısmını üstlenmeleri sebebiyle aşırı stres durumuyla alakalı devamlı bir yorgunluk, psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar gibi belirtiler yaşamaktadırlar. Bu bakımdan anneler yaşadıkları stresli durumlarla farklı başa çıkma tarzları geliştirmektedirler (aktaran Duygu ve Sezgin, 2003).

3. Araştırmanın amacı ve Önemi

Otizmlili çocuğa sahip annelerin çocuklarıyla babadan daha fazla zaman geçirdikleri düşünüldüğünde, eğer otistik belirti gösterme eğilimleri varsa, bunun tespit edilerek kontrol altında tutulması çocuğun eğitim sürecine fayda sağlamak açısından son derece önem taşımaktadır.

Bu doğrultuda, çalışmada otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin otistik belirti gösterme eğilimlerinin araştırılması amaçlanmıştır. Bununla beraber otizm tanısı olan çocukların anneleri ile zihinsel engelli çocukların annelerinin otistik belirti gösterme eğilimleri varsa hangi derecede otistik özelliklere sahip oldukları sorusuna yanıt aranmıştır. Bu çalışmada otizm tanılı olan ve zihinsel engelli tanısı olan çocukların annelerinin otistik belirtiler açısından farklılık gösterip göstermedikleri incelenmiştir.

3.1 Araştırmanın Modeli

Bu araştırma Otistik çocukların annelerinin otistik belirtiler gösterme eğilimlerinin incelenmesini amaçladığından, ilişkisel tarama modeli' ne uygun olarak düzenlenmiştir.

3.2 Veri Toplama Araçları

Çalışmada aşağıda sözü edilen gereçler kullanılmıştır. Bunların birer örneği metnin sonundaki ekler bölümünde bulunmaktadır.

- **Demografik bilgi formu:**

Bu form, çalışmaya katılan annelerin bilgilerini toplamak amacıyla kullanılmıştır. Araştırmacı tarafından hazırlanan 16 soruluk demografik bilgi formu, çocuğun annesi tarafından doldurulmuştur. Formda çocuğun yaşı, cinsiyeti, ebeveynin çocuk sayısı, ebeveynlerin eğitim durumu, ebeveynin medeni hali, ekonomik gelir düzeylerinin ne olduğuna dair sorulara yanıt verilmiştir. Ayrıca, ailede tanı alan başka çocuk olup olmadığı, tanı aldı ise hastalığının ne olduğu, ebeveynlerin veya yakın akrabalarının tanı alıp almadığı, tanısı var ise hastalığının ne olduğu ile ilgili sorular yer almıştır ve annesi tarafından cevaplandırılmıştır.

- **Otizm Spektrum Anketi (OSA-TR):**

Baron-Cohen ve ark (2001) tarafından hazırlanan Otizm Spektrum Anketi (OSA), normal zeka düzeyine sahip herhangi bir yetişkinin hangi derecede otistik özellikler gösterdiğini veya 'geniş otizm fenotip'e sahip olduğunu belirlemeyi amaçlamaktadır. Ölçeğin Türkçe güvenilirlik ve psikometrik özellikleri Köse ve arkadaşları (2010) tarafından yapılmıştır (Kadak, 2011).

OSA otizmin çekirdek belirtilerine bağlı olarak geliştirilmiştir. Hollandaca, Japonca, Türkçe ve İtalyanca' ya çevrilmiş ve geçerlilik güvenilirlik çalışmaları yapılmıştır. OSA beş alt ölçekten oluşmaktadır. Bunlar; dikkati kaydırabilme, sosyal beceri, ayrıntıya dikkat etme, hayal gücü ve iletişimi kapsayan onar soruluk alandan oluşmaktadır. OSA-TR dördümlü Likert tipi bir öz-bildirim anketidir. 'Kesinlikle katılıyorum veya sıklıkla katılıyorum' yanıtlarına 1 puan verilmiştir. Bu sorular; (2, 4, 5, 6, 7, 9, 12, 13, 16, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 26, 33, 35, 39, 41, 42, 43, 45, 46) dır. 'Bazen katılıyorum veya kesinlikle katılmıyorum' yanıtlarına 1 puan verilmiştir. Bu sorular; (1, 3, 8, 10, 11, 14, 15, 17, 24, 25, 27, 28, 29, ,31, 12 32, 34, 36, 37, 38, 40,

44, 47, 48, 49, 50) dir. Köse ve ark. (2010) tarafından ölçeğin Türkçe uyarlanmasının geçerliliği ve güvenilirliği yapılmıştır (Köse, 2010).

Sonuç

Bu çalışmada; otistik çocukların annelerinin otistik belirti gösterme eğilimleri zihinsel engelli çocukların anneleri ile karşılaştırılarak incelenmiştir. Araştırmaya; otizm tanısı almış 110 çocuğun annesi ile kontrol grubu olarak 52 zihinsel engelli çocuğun annesi dâhil edilmiştir. Veri toplama aracı olarak; demografik bilgi formu ile beraber normal bireylerde eşik altı otistik özellikleri ölçmeye yönelik bir öz-bildirim anketi olarak geliştirilen 50 maddelik Otizm- Spektrum Anketi (OSA) kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular değerlendirildiğinde; zihinsel engelli çocuk sahibi annelerin sosyal beceri puanları, otizmlili çocuk sahibi annelerin sosyal beceri puanlarından yüksek bulunmuştur. Otistik bozukluğu olan çocukların bilişsel ve sosyal becerilerdeki yetersizliklerinin özellikle ifade edildiği ve ailenin sosyal beceri nitelikleri ile değerlendirildiği görülmektedir (Sucuoğlu, 2009). Dolayısıyla elde edilen bulgunun şaşırtıcı olmadığı görülmektedir.

Otizmlili çocuklara sahip annelerin eşik altı otistik özelliklerinin eğitim düzeyine göre ortalamaları incelendiğinde; annenin ve babanın eğitim düzeyi; çocuğun sırası; anne yaşı; sosyoekonomik düzey; annenin ilişki durumu; çocuk sayısı; aile tipi; çocuğun cinsiyeti; çocuklarda sorun olma durumu, eşin mesleği açısından anlamlı farklılaşma yaratmadığı fark edilmiştir.

Diğer taraftan ebeveynin eğitim düzeyinin önemi üzerinde durulması gerekliliği dikkat çekmektedir. Annenin lise mezunu olanların otizm spektrum düzeyi eğitim düzeyi ilkököl ve altı olanların otizm spektrum düzeyinden yüksektir. Eğitim düzeyi üniversite olanların daha yüksek otizm spektrum düzeyine sahip olmaları ilgi çekicidir. Literatürdeki ilgili çalışmalar incelendiğinde; Zeteroğlu'nun (2006), lise mezunu annelerin otistik çocuklarının otizm spektrum düzeylerinin ilkököl ve üniversite mezunu annelerin çocuklarının gelişim düzeylerinden daha yüksek olduğunu belirttiği görülmektedir. Sencar (2007), ise otistik anne-baba grubunda üniversite mezunu olanların sosyal destek gelişmişliklerinin ilköğretim mezunlarına göre daha fazla olduğunu ifade etmiştir. Görüldüğü üzere literatürde eğitim düzeyi ve otistik eğilime dair farklı çalışma sonuçları dikkat çekmektedir.

Otizimli çocuklara sahip annelerin eşik altı otistik özelliklerinin meslek türüne göre ortalamaları incelendiğinde; mesleği öğretmen olanların sosyal beceri düzeyleri, mesleği ev hanımı olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksek saptanmıştır. Mesleği öğretmen olanların sosyal beceri düzeyleri, mesleği emekli olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksektir. Buradan hareketle annenin meslek türünün etkili bir faktör olduğunu belirtmek yanlış olmayacaktır.

Otizimli çocuklara sahip annelerin eşik altı otistik özelliklerinin yaşa göre ortalamaları incelendiğinde; eşin yaşı 40 ve altı olanların hayal gücü düzeyleri eşin yaşı 41-50 olanların hayal gücü düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Literatürde bu konuya dair çalışma olmaması dikkat çekicidir. Karşılaştırılabilir veri elde edilmesi adına farklı çalışma sonuçlarına ihtiyaç olması aşikârdır. Yaş arttıkça realist düşünmenin arttığı ve hayal gücünün zayıfladığı önemli bir bulgu olarak dikkat çekmektedir.

Babanın eğitim durumu ise anlamlı farklılaşma yaratan bir faktör olarak saptanmıştır. Buna göre; eşin eğitim düzeyi ortaokul mezunu olanların dikkati kaydırabilme düzeyleri, eşin eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanların dikkati kaydırabilme düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Eşin eğitim düzeyi üniversite olanların dikkati kaydırabilme düzeyleri, eşin eğitim düzeyi ilkokul mezunu olanların dikkati kaydırabilme düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Dolayısıyla eğitim faktörünün bundan sonraki çalışmalarda da değerlendirilmesi önemlidir. Eğitim düzeyi arttıkça artan bir dikkati kaydırabilme düzeyi dikkat çekicidir. Literatürde bu bilginin karşılaştırılabilmesi adına çalışma bulunamamıştır.

Annenin yaşı ise anlamlı farklılaşma yaratan bir faktör olarak dikkat çekmektedir. Anne yaşı 50 yaş üstü olanların sosyal beceri düzeyleri, anne yaşı 31-40 olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Literatürde Günindi'nin (2008) çalışmasında, çocukların sosyal uyum ve becerileri annenin yaşına göre anlamlı bir farklılık göstermediğinin ifade edildiği dikkat çekmektedir. Bu açıdan farklı bir sonuç elde edildiğini söylemek mümkündür. Daha öncede üzerinde durulduğu üzere Kanner ve Lesser'in (1958) yaptıkları araştırma sonuçlarına göre otistik çocukların ebeveynlerinde karşılıklı konuşmaya katılım sağlamadıkları ve aynı zamanda dominant bir tavır içinde buldukları belirtilmiştir. Benzer şekilde, Piven (1997), bu bulguları doğrular nitelikte otistik çocukların annelerinde %20 gibi bir oranda iletişim problemi saptamışken, babalarında herhangi bir problem olmadığını belirttiği dikkat çekmektedir (aktaran Kadak, 2011). Bu bağlamda annelerin nitelikleri kapsamında yaşın önemli olması şaşırtıcı olmamıştır.

Eğitim düzeyi lise mezunu olanların otizm spektrum düzeyi, eğitim düzeyi ilkokul ve altı olanların otizm spektrum düzeyinden yüksek bulunmuştur. Eğitim düzeyi niversite olanların otizm spektrum düzeyi, eğitim düzeyi ilkokul ve altı olanların otizm spektrum düzeyinden yüksek bulunmuştur.

Mesleği ğretmen olanların sosyal beceri düzeyleri meslek ev hanımı olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Meslek ğretmen olanların sosyal beceri düzeyleri, meslek emekli olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksek bulunmuştur. Meslek diğer olanların sosyal beceri düzeyleri meslek emekli olanların sosyal beceri düzeylerinden yüksek bulunmuştur.

Diğer ocukta sorun olmayanların dikkati kaydırabilme düzeyleri, diğer çocukta sorun olanların dikkati kaydırabilme düzeylerinden düşük bulunmuştur.

Zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin durumu incelendiğinde; anne mesleği, eğitim durumu; babanın yaşı; çocuğun sırası; akrabalarda psikiyatrik tanı almış biri olma durumu; ocuk sayısı, aile tipi; ilişki durumu; ocuk cinsiyeti; sosyoekonomik düzey; anlamlı farklılaşma olmadığı gözlemlenmiştir. Bundan sonraki çalışmalarda bu bulgular ile zihinsel engelli çocuklara sahip annelerin durum değerlendirmesinin tekrar araştırılması anlamlı olacaktır.

İleride yapılacak araştırmalar için, otistik ve zihinsel engelli çocuğa sahip olan annelerin kendilerini değerlendirmelerinin yanı sıra yakından tanıyan başka kişilerin de onları değerlendirmesinin sonuçların daha çok gerçeği yansıtması açısından önemli olabileceği dşnlmektedir. Ayrıca annelerin değerlendirilmesinin yanında babalarında araştırmaya katılması önerilmektedir.

Araştırma sonuçlarına göre, otizimli çocuğa sahip olan annelerin eğitim düzeyleri arttıa eşik altı otistik belirtilerin arttığı dşnlirse, lise ve niversite mezunu annelere yönelik destek çalışmaları düzenlenebilir. Bu bakımdan sosyal beceri düzeyleri ve normal olmayan varsa tekrarlayıcı davranışları üzerine geliştirici çalışmalar yapılabilir.

Kaynakça

Aydın, A. & Saraç, T. (2014). Otistik bireylerin özellikleri ile ebeveynlerinin geniş otizm fenotipi ve aleksitimik özelliklerinin incelenmesi, *International Journal of Social Science*, (24), 183-209.

Aydın, A. & Saraç, T. (2014). Otistik çocuk ebeveynlerinin geniş otizm fenotipi ve aleksitimi özellikleri arasındaki ilişki. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (41), 297-300.

Darıca, N., Abidoğlu, Ü. ve Gümüüşü, Ş. (2000). *Otizm ve Otistik Çocuklar*. Ankara: Özgür Yayınları.

Davison, G.C., & Neale, J.M. (2004). *Anormal Psikoloji*. (İ. Dağ, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1997.)

Duygun, T., & Sezgin, N. (2003). Zihinsel Engelli ve Sağlıklı Çocuk Annelerinde Stres Belirtileri, Stresle Başa Çıkma Tarzları ve Algılanan Sosyal Desteğin Tükenmişlik Düzeyine Olan Etkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 18(52), 37-52.

Güneş, A. (2005). *Otizm ve Otistik Çocukların Eğitimi* (1.Baskı) içinde(15-60). İzmir: İlyaz İzmir Yayınevi.

Kadak, M. T. (2011) *Otistik Spektrum Bozukluğu Tanısı Almış Çocukların Ebeveynlerinde Kişilik Özellikleri, Emosyonel Yüz İfadelerini Tanıma ve Geniş Otizm Fenotip İlişkisi*, Uzmanlık Tezi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Tıp Fakültesi, Çocuk Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı.

Köse, S., Bora, E., Eeremiş, S., & Aydın, C. (2010). Otizm Spektrum Anketi Türkçe Formunun psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi*, 11, 253-260.

Morris, C.G. (2002). *Psikolojiyi Anlamak*. (H.B. Ayvaşık, & M. Sayıl, Çev.). Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları. (Orijinal çalışma basım tarihi 1996.)

Mukaddes, N.M. (2014). *Otizm Spektrum Bozuklukları Tanı ve Takip* (1. Baskı) içinde (8-100). İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri.

Oltmanns, T., Neale, J. & Davison, G. (2003). *Anormal Davranışlar Psikolojisinde Vak'a Çalışmaları*. Ankara: Türk Psikologlar Derneği Yayınları.

Öngün, B. (2011) *Zihinsel Engellilerle Çalışmada Aile İle İşbirliğinin İdareci Açısından Faydaları*, Yüksek Lisans Tezi, Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özsoy, A., Özkahraman, Ş.,& Çallı, F. (2006). Zihinsel Engelli Çocuk Sahibi Ailelerin Yaşadıkları Güçlüklerin İncelenmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, 8(3).

Sencar, B.(2007) *Otistik çocuğa sahip ailelerin algıladıkları sosyal destek ve stres düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Sucuoğlu, B. (2009). Otizm ve otistik bozukluğu olan çocuklar. A. Ataman, (Ed.), Özel eğitime giriş içinde (391-312). Ankara: Gündür Eğitim ve Yayıncılık.

Zeteroğlu, E.Ş.(2006) *Yirmi beş-Yetmiş iki aylar arasındaki otistik çocukların gelişimlerinin incelenmesi*. Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi. Eğitim Bilimleri Enstitüsü.